

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
DERNEĞİ
TÜRKİYE
TEMSİLCİLİĞİ

Bu görüş yazısı, 'Foreign Policy for the 21st Century; Peaceful, Equitable, and Dynamic Turkey' başlıklı proje kapsamında Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği tarafından [Uluslararası İlişkiler Konseyi](#) ve [Global Akademiye](#) sağlanan destek çerçevesinde hazırlanmıştır.

Bu yazıya atıf için: Murat Çemrek, "Türkiye İçin Barışçıl Dış Politika Geliştirmek: İki Stratejinin Hikayesi" Panorama, Çevrimiçi Yayın, 21 Mayıs 2023, <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/05/21/mc>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türkiye İçin Barışçıl Dış Politika Geliştirmek: İki Stratejinin Hikayesi

Murat ÇEMREK

Türkiye'nin 1974'teki "Kıbrıs Barış Harekâtı" ya da ABD'nin 2001-2014 arasında yürüttüğü "Sürekli Özgürlük Harekâtı" adlandırmaları bana Özdemir Asaf'ın mısralarını hatırlatıyor: "Bütün renkler hızla kirleniyordu / Birinciliği beyaza verdiler". Şöyle ki; George Orwell'in başyapıtı 1984'teki "Savaş barıştır, özgürlük köleliktir ve cehalet güçtür" ifadelerindeki gibi, barış ya da özgürlük kavramları kaderlerinden kaçamadıkları için manipüle edilerek zamanla gerçek anlamı dışında kullanılan sözcükler (*buzzword*) haline gelmiştir.

Benzer şekilde, Türkiye'de ilköğretimin başından lise sona kadar devam eden örgün eğitim boyunca öğrencilere, ülkenin bir yarımada olarak üç tarafının denizlerle (Karadeniz, Ege ve Akdeniz), dört tarafının ise düşmanlarla (hatta içerdeki saymazsak bile) çevrili olduğu ezberletilmektedir. Dolayısıyla realizmin, sadece I. Dünya Savaşı'ndan sonra Sevr Antlaşması'yla harap düşen Osmanlı İmparatorluğu'nun külleri üzerinde yükselen bir ülkede değil, aynı zamanda bu ülkenin Uluslararası İlişkiler öğrencileri arasında da popüler olması şaşırtıcı değildir. Türkiye, hiç dostun olmaması anlamına gelen öz-yardım (*self-help*) dünyasında "Dostunu yakın, düşmanını daha yakın tut" bilge sözünün ikinci yarısını coğrafi olarak tam anlamıyla uygulamaktadır. Her taraftan düşmanlarla çevrelenmiş olmasına rağmen, bir gurur vesilesi görülen Türkiye'nin eşsiz jeostratejik konumu, ülkeye Batı ile Doğu veya 2016'daki darbe girişiminden sonra birçok kamu mülkü gibi adı değiştirilen 15 Temmuz Şehitler Köprüsü'ne dönüştürülen Boğaziçi Köprüsü'nde somutlaştığı gibi, en azından Asya ile Avrupa kıtaları arasında bir köprü görevi görme konusunda altın bir fırsat sağlamaktadır.

Öte yandan köprü olmak, mecazî anlamda bile, Edward W. Said'in otobiyografik eseri *Yersiz Yurtsuz: Anılar (Out of Place: A Memoir)*'da ifade ettiği gibi hiçbir yere ait olmamayı ifade eden bir lanetti. Yine de bu, Türkiye'nin görece ülkedeki barışçı ortamını koruyarak bölgesel ve küresel barışı gerçekleştirip, Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" deyişiyle her zaman tetikte olmasını sağladı. Unutulmamalıdır ki, Atatürk kendi mottosuna rağmen Hatay örneğinde olduğu gibi statüko siyasetine aldırış etmedi ve gerekirse savaşın bir seçenek olabileceğini gösterdi. Özetle, savaş açıktan ya da örtülü olarak her zaman masadaki seçeneklerden biri olmasına rağmen, dış politika Türkiye'de çoğunlukla barışla eş tutulmaktadır. Bu nedenle, dış politika, özünde içeriğinden daha heybetli tınlayıp diğer siyasalardan (*policy*) biri olmasına rağmen, örneğin savunma veya ekonomi politikalarını şekillendirmesiyle genel olarak iç siyasete (*domestic politics*) hükmetmede bile, daha büyük bir role sahiptir. Bu yapısal ayrıcalık, dış politikayı ulus-devletler, onların dışişleri bakanlıkları ve hatta uluslararası kuruluşların yanı sıra artan sayıdaki aktörlerle karar alma ve uygulama süreçlerini üstlenirken küreselleşmeyle gelen derinleşme sayesinde daha büyük bir gölgeye sahip kılmaktadır.

Bu noktada "şeytanın avukatı" genelde dış politika özelde de Türk Dış Politikası için gerçekten barışçıl olmamız gerekip gerekmediğini sorgulayabilir. Geçen yüzyılın başındaki Savaş Bakanlıklarının sadece isimlerini Savunma Bakanlıkları olarak değiştirip işlevlerini değiştirmezken, silah satışına birinci mesele olarak dikkat kesilen ulus-devletlerin önemli bir özelliği haline gelen askeri-sanayi kompleksin ve barış dolu günlerde bile savaş davullarının hiç susmadığından bahsedebilir. Soğuk Savaş yıllarında iki dünya savaşına kıyasla düşük profilli çatışmalar ve göreceli küçük savaşlarla listeyi uzatabilir. Buna karşılık, liberal bir bakış açısıyla, 'tüm savaşlar son kertede iç savaşlardır çünkü insanlar tarafından insanlara karşı yürütülürler, bu yüzden kardeşler arasındaki kan davasını sona erdirmek için elimizden gelenin en iyisini yapmalıyız' diyebiliriz. Bu nedenle dış politikanın özü, savaş koşullarında bile diplomasiyle ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte barışı gerçekleştirmektir. Diyalektik olarak savaşlar bize Çin vazosu gibi kırılğan barışın değerini öğretir ve bu yüzdendir ki züccaciye

önünde her zaman gözümüzün üstünde olması gereken filler vardır. Clausewitz savaşı daha geniş ölçekte bir düello olarak tasvir etse de ben ırkçılık gibi insanlığın uzun erimli hastalıklarından biri olarak tanımlamayı tercih ediyorum. Clausewitz'in "savaş...sadece siyasî bir eylem değil, aynı zamanda gerçek bir siyasî araç, siyasî ilişkinin devamı, aynı şeyi başka yollarla gerçekleştirmektir" tanımının izinden giderek, aynı amaçlara ulaşmak için savaş yerine pek tabii barış yerleştirilebilir. Kısaca barış, bizi canavarlara dönüştüren ve insanî özelliklerimize zarar veren savaş koşullarının meydan okumasından ziyade insanın özgürlükten başlayarak insanî özelliklerini geliştirebileceği ontolojik ortamdır.

Peki Türkiye nasıl barışçıl bir dış politika geliştirebilir? Özellikle, yukarıda açıklandığı üzere, barış ontolojik olarak kırılabilir ve dış politika her zamankinden daha karmaşık hale gelirken. Cevabım basitçe, Türkiye'yi tüccar ülkeye (*trading state*), Türk halkını da iş-ulusuna (*business nation*) dönüştürmektir. 1980'lerden beri, Türkiye Güney Kore'nin mucizevi örneğine dönüşmezken, dünya demografisindeki nüfus payına paralel küresel GSYİH'nin neredeyse yüzde birini zar zor üretti. Bu nedenle Türkiye karar alma ve uygulama süreçlerinde ne kadar ekonomik bir bakış açısı geliştirebilirse, her alanda ve her sektörde politika oluşturmada o kadar rasyonaliteyi esas alır hale gelecektir.

Rakamlara dayalı her şeyi ölçebiliriz ve ölçülebilir her şey kontrol edilebilir. Daha önce bir hata yaptysak bu da kontrollere açıktır. Tarihsel olarak her devlet, kendi meşruiyetini sağlamak ve böylece hayatta kalabilmek için, güvenlikten sonra, vatandaşlarının refahını sağlamalıdır. Bu nedenle, vergilerden elde edilen refahı tüm topluma adil şekilde dağıtmak için devleti bir 'hayır kurumu' gibi görmenin bir anlamı vardır. Bununla birlikte, Wallerstein'ın "uzun 15. yüzyıl"ından beri kapitalist bir ortamda tüm işlevlerini yerine getirmek zorunda olan devlet için kâr maksimizasyonu yapmamak bir paradokstur. Böyle bir bağlamda, herhangi bir devlet, makroekonomik formüldeki gibi sonunda sifira eşitlemek yerine, mikroekonomide olduğu gibi kârını artırmayı dört gözle bekleyecektir. Kâr maksimizasyonu yapan bir ticaret devleti, kısa vadeli kazançlardan ziyade uzun vadeli faydalara daha fazla dikkat edecek ve bu nedenle, toplam enerjisini sınırlı güç ve yeteneklerinin ötesinde bölgesel ve ekonomik sorunlarla tüketmek yerine, bu faydaları önce komşularına sonra tüm dünyaya yaymak için elinden gelenin en iyisini yapacaktır.

Türkiye orta ölçekli ve bölgesel bir güçtür ancak enerjisinin çoğunu bölgesel veya küresel sorunlara çözüm bulmak için aşırı derecede tüketmektedir. Örneğin, Türkiye'nin Suriye'deki iç savaştan kaçan insanlara 'açık kapı' politikası sadece ekonomik olarak değil, sosyal ve politik anlamda da pahalıya mal olmuştur ve olmaya da devam ediyor. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun ifade ettiği üzere -hükümet olarak- kırmızı çizgileri en fazla 200 bin mülteciyi kabul etmek iken Türkiye, bugün ekonomisine dramatik bir yük getiren ve ülkenin demografik yapısını dönüştürüp yabancı düşmanlığının da artmasıyla toplumsal uyumu zedeleyen, Afganlar bir yana, yaklaşık 4 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır.

Türkiye ekonomisini geliştirdikçe pastayı büyütebilir ve sorunlarını en aza indirebilir. Türkiye, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ilk on yılında, ticaret devletini yükseltip daha fazla yabancı yatırım çekerek 2004'te adaylığının kabulüyle Avrupa Birliği'ne olası üyeliği sayesinde kapılarını dünyaya daha fazla açarak başarılı olabileceğini zaten kanıtlamıştır. Türkiye'nin, hiçbir sonuç getirmeyen "Dünya beşten (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimî üyesi beş ülke) büyüktür" ağır retoriğinden ziyade küresel siyasette sağlam etkilerinin olacağını test edilmiş ve onaylanmış yolu budur.

Türkiye diplomasiye daha fazla önem vererek barışçıl bir dış politika geliştirebilir. Dünya çapında büyükelçilik sayısında Türkiye beşinci ülkedir ve bu iletişim ağlarını sadece sayıca ve personel olarak artırarak değil, aynı zamanda daha fazla dış ticaret için irtibat bürolarına

dönüştürerek geliştirme zamanı gelmiştir. Türkiye'nin mekik diplomasisi çabaları, İsrail ile Filistin arasında dürüst bir arabuluculuk anlamında meyve vermemesine ve hatta çeşitli ihtilaflar nedeniyle uzun süredir Türkiye ve İsrail büyükelçilerinin karşılıklı çekilmesine rağmen, İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog'un Türkiye ziyaretinden kısa bir süre sonra karşılıklı büyükelçi atamalarının ardından iki ülke ilişkileri hızla düzelmeye başladı. Ayrıca, Türkiye'nin daha önce Suudi Arabistan veya Birleşik Arap Emirlikleri ile gerginleşen ilişkileri, her iki tarafın da samimi çabaları sayesinde mesafe aldı. Müntezi ama ehemmiyetle, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın hem Rus hem de Ukraynalı mevkidaşlarıyla kişisel ilişkileri, bu ülkeler arasında devam eden savaşa rağmen tahıl koridoru anlaşmasının yolunu açmış ve hatta Türkiye'nin olası bir barış ya da en azından ateşkes için rol üstleneceğinin sinyallerini vermiştir. Türkiye diplomatik potansiyelini geliştirdikçe yumuşak güç istidatlarını pekiştirmek daha mümkün hale gelecek ve yukarıda bahsedilen rasyonalite sonrasında Türkiye akıllı güce (*smart power*) yönelecektir. Çin ile ilişkilerini bozmadan Batı ile ilişkilerini iyileştirmesi Türkiye'nin yararına olacağı gibi, küresel ekonominin bir diğer potansiyel aktörü Hindistan ile daha fazla ilişkiler geliştirmesi de avantajlar getirecektir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Türkiye; Kafkaslar, Balkanlar ve elbette Ortadoğu'daki çeşitli etnik çatışmalar ve kanlı savaşların ortasında bir barış vahası olarak yükselmişti. Türkiye, bu yazıyı hazırlarken, Cumhuriyetin kuruluşunun 99. yıl dönümünün arifesindeydi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan, Cumhuriyetin gelecek yüzyılını "Türkiye Yüzyılı" olarak ilan etmekteydi. Daha önce Soğuk Savaşın hemen ardından dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dan "21. yüzyıl Türk asrı olacak" ve Süleyman Demirel'den "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" ifadelerini duymuştuk. Fakat bu yüzyılın neredeyse çeyreği sona ererken bu tür görkemli söylemlere paralel belirgin kayıtları kanıtlayacak bir ipucu bile henüz görünmüyor. Sonuç olarak, Türkiye'nin barışçıl dış politikası hakkında konuşulacaksa, Türkiye daha fazla diplomasi ile ticaret devleti haline gelmelidir.

Prof. Dr. Murat Çemrek, Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir. Lisansını ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde, yüksek lisans ve doktorasını Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde, doktora sonrası araştırmasını Budapeşte Koleji: Yüksek İhtisas Enstitüsü'nde tamamlamıştır. Küreselleşme, Türk Dış Politikası ve Ortadoğu, çalışma alanlarıdır.